

Houtig erfgoed

Koen Smets

Agentschap Onroerend Erfgoed

30 september 2023

Houtig erfgoed: bomen en struiken

- ▶ Het werk van de mens (vb. zeldzaam gekweekte cultuurvariëteit) of de natuur (vb. zeldzame autochtone plant) of beiden samen (meestal)
- ▶ Geven ons een beeld van hoe houtige beplantingen vroeger gebruikt werden:
 - Veekeringen
 - Geriefhout
 - Symboliek
 - Sierobject
 - ...

Inhoud

- ▶ Kader: inventarisatie houtig erfgoed
- ▶ 13 erfgoedwaarden
- ▶ 5 selectiecriteria

- ▶ bronnen
- ▶ erfgoedinventaris en geoportaal
- ▶ beheer erfgoedbomen

Vlaanderen
is erfgoed

Vlaanderen
is erfgoed

Kader: inventarisatie houtig erfgoed

Inventarisatiemethodologie:

- ▶ De afbakening van het thema en/of onderzoeksgebied
- ▶ Veldwerk
 - voorbereiding
 - veldwerk
 - verwerking van het veldwerk
- ▶ Evt. aanvullend bronnenonderzoek
 - Topografisch en iconografisch materiaal
 - Archiefonderzoek
 - Oral history
 - ...
- ▶ Erfgoedwaarden bepalen en selecteren voor opname
- ▶ Uitschrijven, bewaren en ontsluiten van de gegevens (in de inventaris onroerend erfgoed)

Inventarisatiemethodologie:

- ▶ De afbakening van het thema en/of onderzoeksgebied

- ▶ Veldwerk

 - voorbereiding

 - veldwerk

 - verwerking van het veldwerk

- ▶ Evt. aanvullend bronnenonderzoek

 - Topografisch en iconografisch materiaal

 - Archiefonderzoek

 - Oral history

 - ...

- ▶ Erfgoedwaarden bepalen en selecteren voor opname

- ▶ Uitschrijven, bewaren en ontsluiten van de gegevens (in de inventaris onroerend erfgoed)

Inventarisatiemethodologie:

- ▶ Handleiding inventariseren van houtig erfgoed
- ▶ 2 ingesproken presentaties:
 - Methodologie
 - Erfgoedwaarden en selectiecriteria
- ▶ <https://www.onroenderfgoed.be/de-inventaris-van-het-landschappelijk-erfgoed-aanvullen>

Vlaanderen
is erfgoed

Erfgoedwaarden

13 waarden onroerenderfgoeddecreet:

- × Archeologische waarde
- × Architecturale waarde
- × Artistieke waarde
- × Culturele waarde
- × Esthetische waarde
- × Historische waarde
- × Industrieel-archeologische waarde
- × Technische waarde
- × Ruimtelijk-structurerende waarde
- × Sociale waarde
- × Stedenbouwkundige waarde
- × Volkskundige waarde
- × Wetenschappelijke waarde

Architecturale waarde

- ▶ **Definitie:** *Een onroerend goed heeft architecturale waarde als het getuigt van een fase of aspect van de (landschaps)architectuur of de bouwkunst in het verleden. Het kan gaan om typologie, stijl, oeuvre of materiaalgebruik.*
- ▶ Het maakt dus deel uit van een ontwerp!
- ▶ Voorbeelden:
 - Structuur- en beeldbepalende elementen van een (tuin-)architecturaal ensemble: dreven, quinconce, topiary, focusbomen,...

► Structuurbepalende elementen van een (tuin-)architecturaal ensemble.

Zottegem (Leeuwerghem) "het Lovertheater"

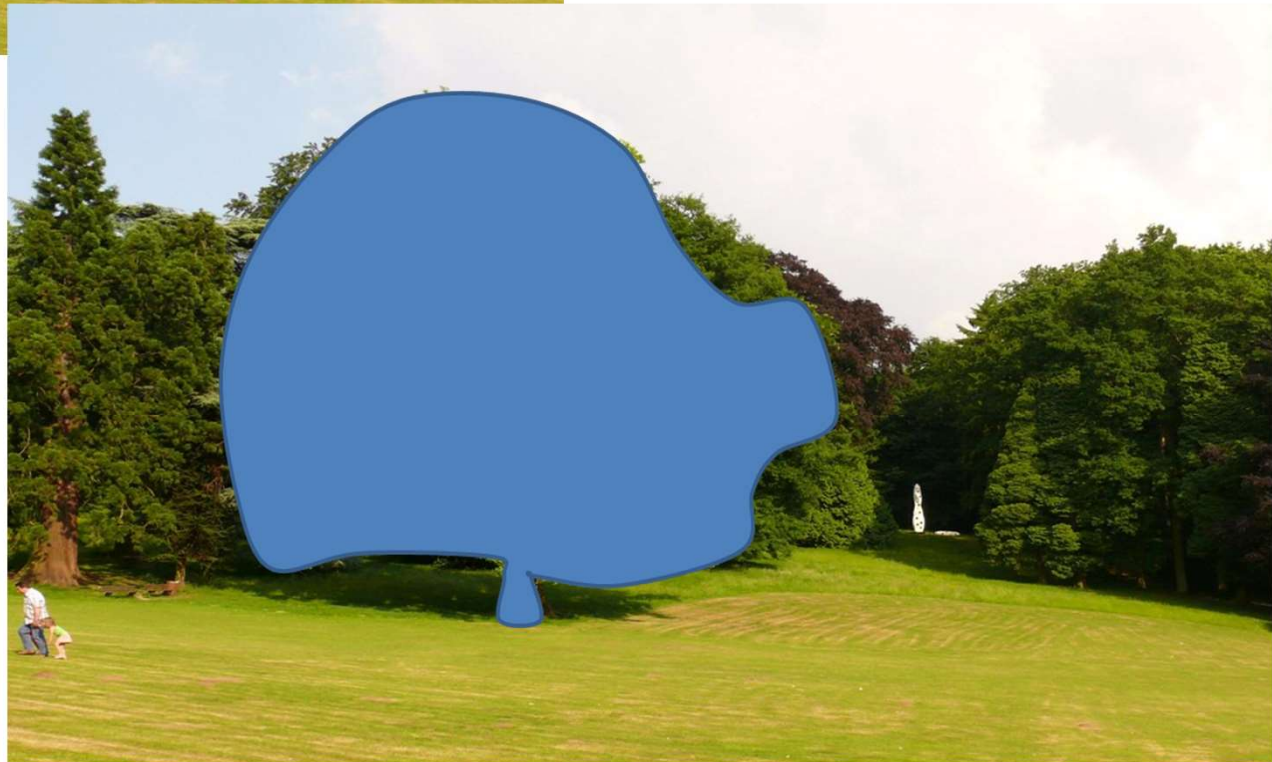

Kasteeldreef Ardooie

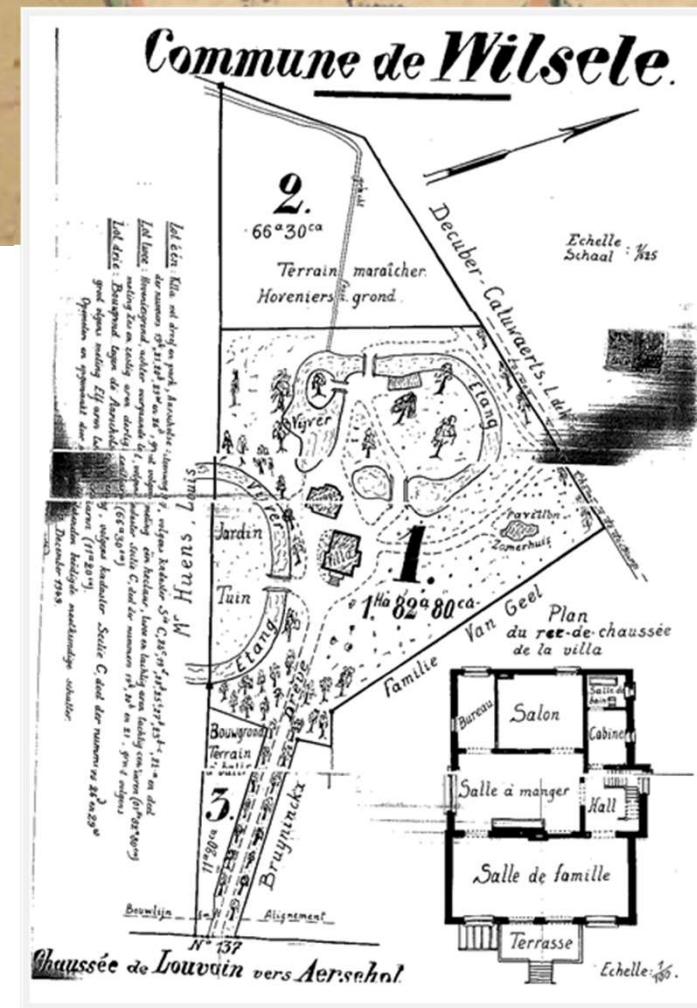
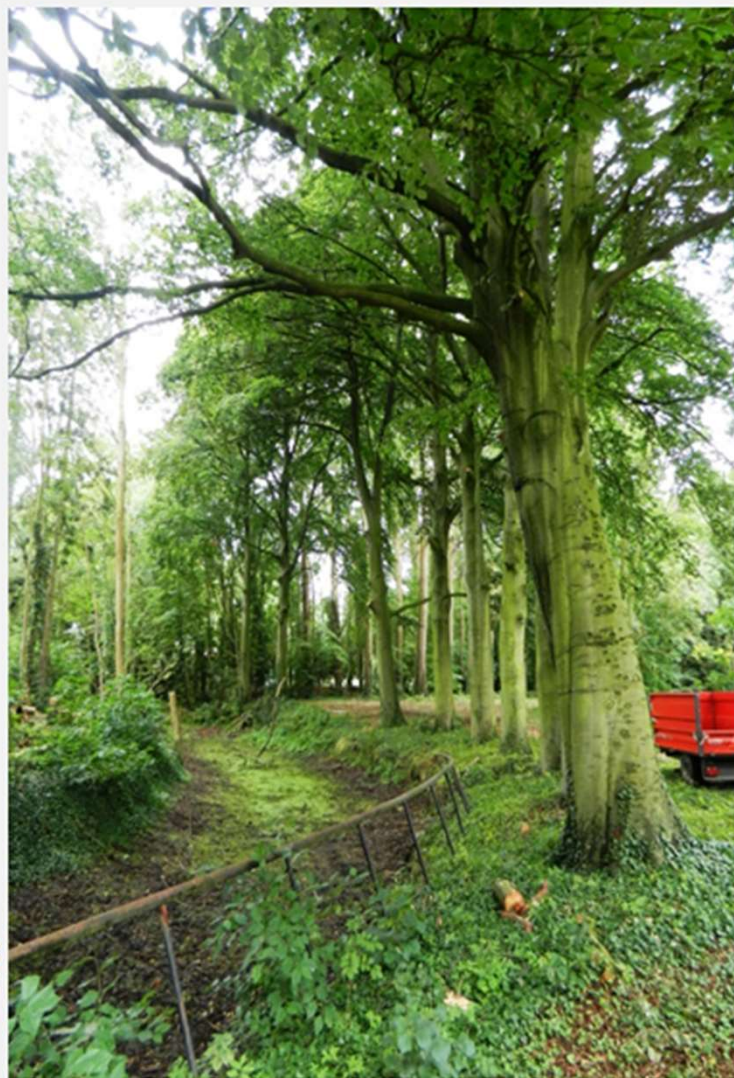
Kasteelpark van Heks

- Beeldbepalend onderdeel van een (tuin-)architecturaal concept.

Voorbeeld

► Domein Puthof in Wilsele

Artistieke waarde

- ▶ **Definitie:** *Een onroerend goed heeft artistieke waarde als het getuigt van het kunstzinnige streven van de mens in het verleden.*
- ▶ Geen ontwerp nodig, wel intentie van de maker
- ▶ Voorbeelden:
→ Topiary

Artistieke waarde

- Voorbeeld: Drievuldigheidsboom pastorie Kerkem en lindebomen in het arboretum van Kalmthout

Lindebomen worden kunst in arboretum

Esthetische waarde

- ▶ **Definitie:** *Een onroerend goed heeft esthetische waarde als het de waarnemer zintuiglijke schoonheid laat ervaren.*
- ▶ Wordt ervaren door de waarnemer
- ▶ Voorbeelden:
 - Als beeldbepalend object (baken in het landschap, landmark, ...)
 - De hoogste, dikste, oudste in de regio
 - Bijzondere groeivorm als gevolg van natuurlijke oorzaken (tweestammig, meerstammig)
 - Heeft een mooie representatieve groeivorm
 - ...

Opgaande eik (Heuvelland)

Oude Linde (Veurne)

Boomgaard (Haspengouw)

Pleinaanplanting(Herzele)

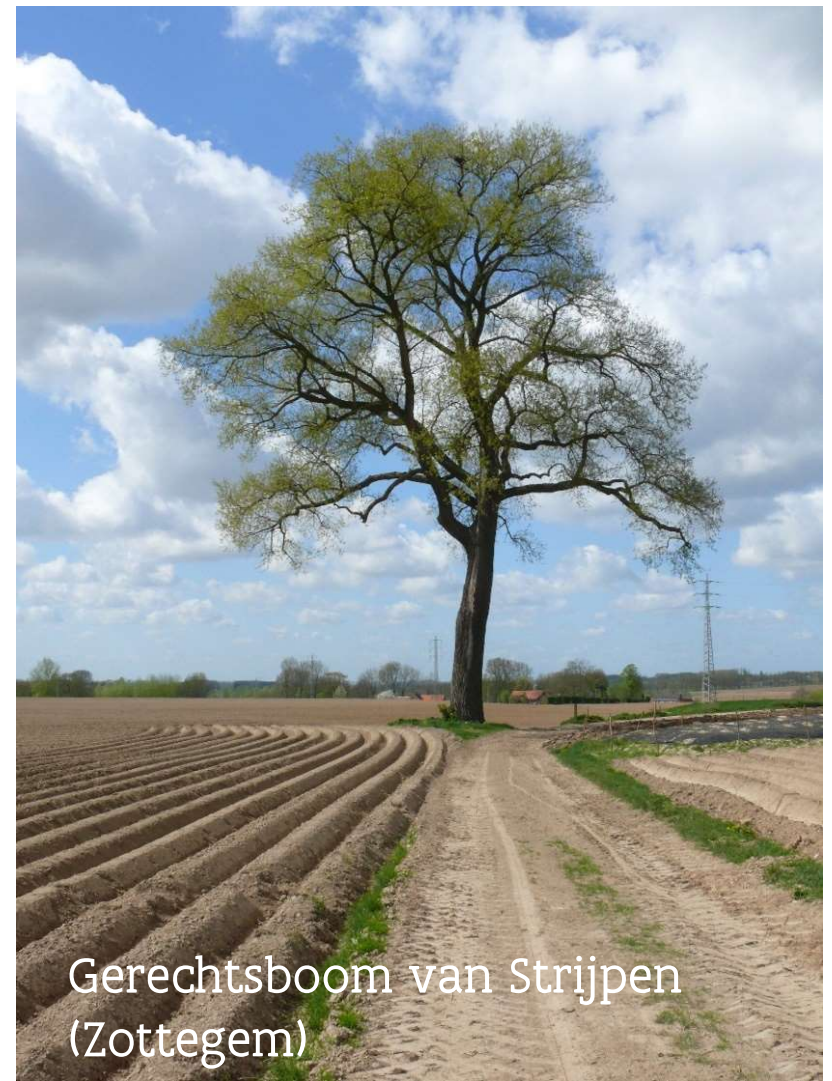
Culturele waarde

- ▶ **Definitie:** *Een onroerend goed heeft culturele waarde als het getuigt van tijd- en regio- gebonden menselijk gedrag.*
- ▶ heel algemene overkoepelende waarde die aan zo goed al elk erfgoedobject kan worden toegekend
- ▶ Soms onduidelijk omdat tijd- en regiogebonden niet altijd goed af te bakenen is → hangt samen met bewegingen/stromingen
- ▶ Als dit de enige erfgoedwaarde is die een object bezit is het meestal onvoldoende

Historische waarde

- ▶ **Definitie:** *Een onroerend goed heeft historische waarde als het getuigt van een (maatschappelijke) ontwikkeling, gebeurtenis, figuur, instelling of landgebruik uit het verleden van de mens.*
- ▶ Ook algemene waarde maar vaak iets concreter te motiveren dan culturele waarde
 - Herdenkingsbomen
 - Gerechtsbomen
 - Grensbomen
 - Kruispuntbomen
- ▶ Historische kaarten en foto's, archief, literatuur

Gerechtsboom van Strijpen
(Zottegem)

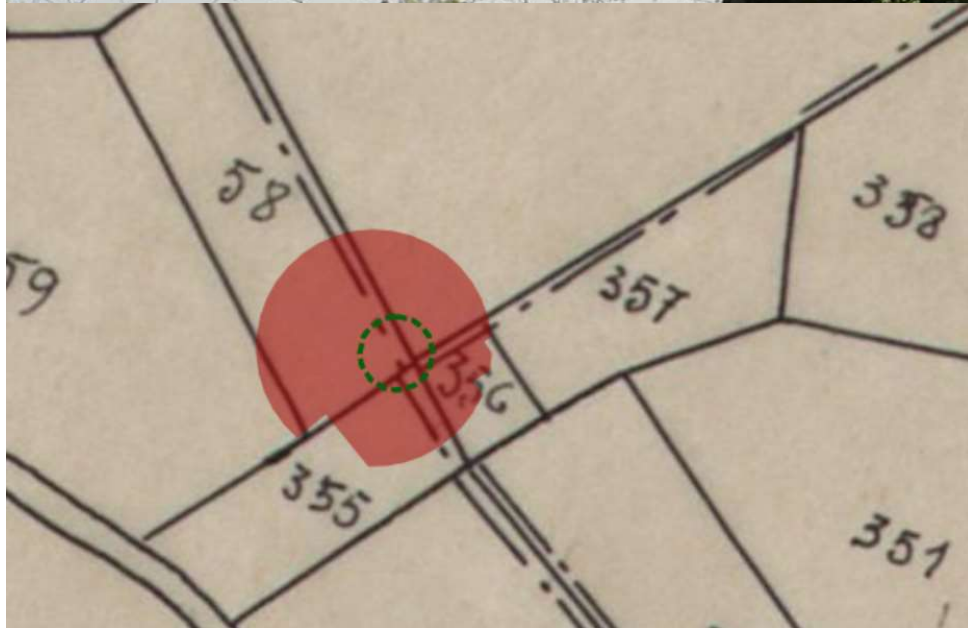
Vredesboom Antwerpen

Grensboom Parike (Everbeek)

Markering - vastleggen van kadastrale en administratieve grenzen (grensboom, hoekboom, bakenboom, ...)

Lennik (Sint-Martens-Lennik) Tombergstraat. Eik. Hoekboom

Het afsluiten van het erf, tuin, moestuin, boomgaard, weide en bos

Heuvelland (Loker). Zandberg. Gelegde meidoornhaag.

Horebeke, Foreest: kaphaag van haagbeuk op bosgrens

Heers –Gingelom: kruispuntboom op grens van twee gemeenten

Industrieel-archeologische waarde

- **Definitie:** *Een onroerend goed heeft industrieel-archeologische waarde als het getuigt van een ambachtelijk of industrieel verleden.*

schermboom bij molenrad Pedesmolen (Zwalm)

Op stam gezette gele kornoelje (Aalst) - hamerstelen

Vlaanderen
is erfgoed

Technische waarde

► **Definitie:** *Een onroerend goed heeft technische waarde als het de ontwikkeling van de (cultuur)techniek in het verleden illustreert. Het gaat om technische toepassingen als illustratie van zowel traditionele als innovatieve technieken en materialen.*

► Voorbeelden:

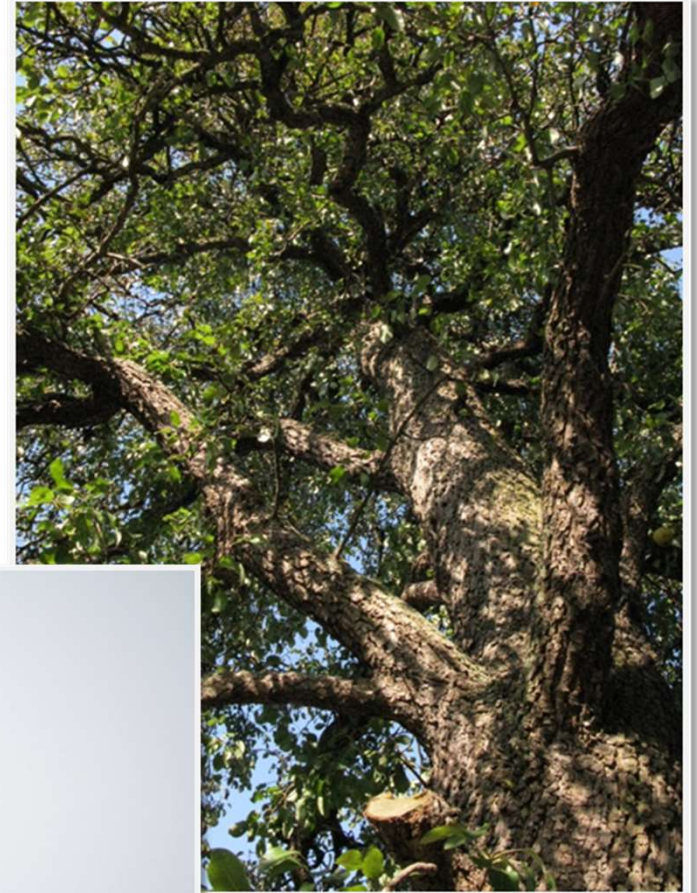

Lierde: gevlochten taxushaag

Lubbeek: leipeer tegen zuidgevel

Voorbeeld: boomgaard Oplinter

Ruimtelijk-structurerende waarde

► **Definitie:** *Een onroerend goed heeft ruimtelijk-structurerende waarde als het de ruimte ordent, afbakent, structureert of de blik leidt.*

► Voorbeelden:

- Dreven
- Beeldbepalende solitaire bomen
- Boomgaarden(gordels) op overgang stad-platteland

→ dambordvormig drevenpatroon nabij de Munkbossen

Sociale waarde

- Definitie: Een onroerend goed heeft sociale waarde als het in de hedendaagse gemeenschap nog een actief, overgeleverd sociaal gebruik heeft of gemeenschapsvormend is blijven werken.

Vlaanderen
is erfgoed

Van Duyseplein Gent: Plataan

Stedenbouwkundige waarde

► Definitie: Een onroerend goed heeft stedenbouwkundige waarde als het een rol speelt in de (planmatige) inrichting van de bebouwde ruimte in het verleden. Die inrichting omvat ook de wisselwerking tussen open en bebouwde ruimte en de samenhang tussen de verschillende schaalniveaus.

Tuinwijk
Eijsden

Paardenkastanjes Lommel kolonie

Van Duyseplein Gent: Plataan

Volkskundige waarde

► **Definitie:** *Een onroerend goed heeft volkskundige waarde als het getuigt van gebruiken en gewoonten, voorstellingen en tradities van een specifieke bevolkingsgroep of gemeenschap in het verleden.*

► Voorbeeld:

- fetisjbomen
- kapelbomen,...

Nagelboom s'Gravenvoeren

Wetenschappelijke waarde

► **Definitie:** *Een onroerend goed heeft wetenschappelijke waarde als het potentie heeft voor kennisontwikkeling en kenniswinst over een bepaald thema, een periode of een fenomeen, als het een bijzondere bijdrage geleverd heeft op dat vlak of als het een typevoorbeeld is.*

► Voorbeelden:

- Bijzondere soort, variëteit of kloon
- Zuivere vertegenwoordiger van een soort (genenreservoir)
- Zeldzame (beheers)vorm waar minder kennis over is/overblijft
 - × gekruiste hagen
 - × veteraanbomen

Vlaanderen
is erfgoed

Brakel: knotbomenrij van zwarte populieren

Kruishaag Gele Kornoelje (Heers – Gelmen)

Hakhoutstoof van Fladderiep

Tilia x europaea (Tongerlo)

Vlaanderen
is erfgoed

Selectiecriteria

Selectiecriteria voor opname relictten in de inventaris

- ▶ Om af te wegen of de erfgoedwaarde voldoende is om opname in de Vlaamse inventaris te verantwoorden,
 - Zeldzaamheid
 - Herkenbaarheid
 - Representativiteit
 - Ensemblewaarde
 - Contextwaarde
- ▶ Opname als het object aan meerdere criteria voldoet, maar ook als het in hoge mate aan slechts één criterium voldoet
- ▶ Dezelfde criteria worden nog strenger toegepast voor beschermingen

Zeldzaamheid

- ▶ Geeft aan in hoeverre het onroerend goed uitzonderlijk voorkomt in relatie met de geografische context, de historische context, de typologie of het oeuvre.
- ▶ Voorbeelden van zeldzame typologieën
 - Etagebomen
 - Veteraanbomen
 - Gerechtsbomen
- ▶ Zeldzame soorten
 - Fladderiep
 - Zwarte populier
 - Oude cultuurvariëteiten

Vlaanderen
is erfgoed

Herkenbaarheid

- ▶ Geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed herkenbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan.
- ▶ Mate waarin de karakteristieken van een bepaald “ideaal” landschap/element bewaard zijn
- ▶ Volledigheid, weinig ingrijpende veranderingen
- ▶ Aantasting, fragmentatie, ...

Voorbeeld: boomgaarden Borgloon

Herkenbaar

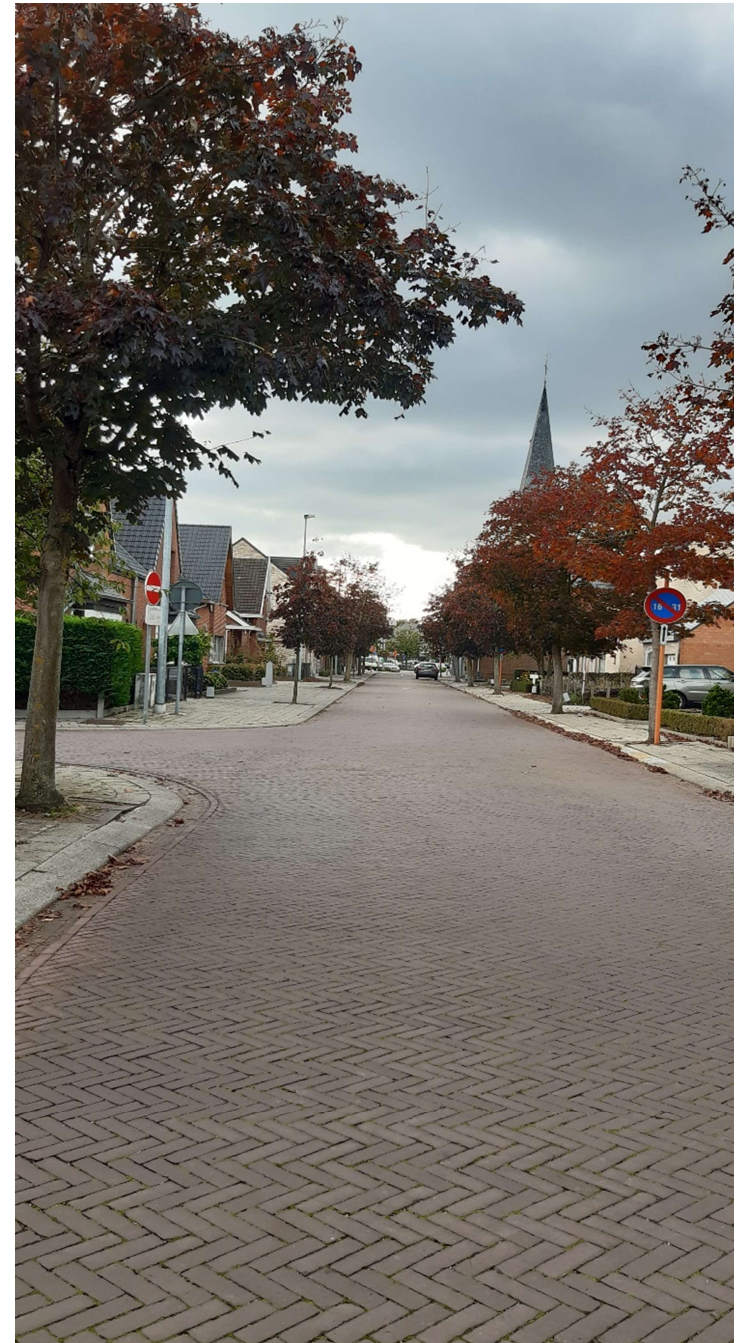

Aangetast

Herkenbare dreef

Aangetaste dreef

Vlaanderen
is erfgoed

Representativiteit

- ▶ Geeft aan in hoeverre het onroerend goed typerend is voor een geografische of historische context of een welbepaalde typologie of een oeuvre.
- ▶ Rol van 'identiteit' van het landschap
- ▶ 'Typevoorbeelden': soortgebruik in afsluitingshagen

Ensemblewaarde

- ▶ Het selectie criterium ensemble (**ensemblewaarde**) geeft aan in hoeverre het onroerend goed een sterke samenhang vertoont tussen de verschillende elementen.
- ▶ Het gaat onder andere over de onderlinge relatie tussen de cultuurhistorische elementen (zowel bouwkundig als landschappelijk) als ook de relatie met de abiotiek.

Contextwaarde

- ▶ Geeft aan in hoeverre er tussen het onroerend goed en zijn directe of ruimere omgeving een sterke relatie is op landschappelijk, stedenbouwkundig of esthetisch vlak.
- ▶ Bewaringstoestand/herkenbaarheid van de historische context van een landschapselement speelt mee (landschappelijk, stedenbouwkundig)
- ▶ Beeldbepalende waarde van een element binnen zijn omgeving (esthetisch)

Voorbeelden

- Hangt deels samen met ensemblewaarde (bv kapelbomen, erfbeplanting)
- Maar ook: dreven met bewaarde (verre) zichten
- Veekeringen rond weilanden

Voorbeeld: dreven Westerlo

Vlaanderen
is erfgoed

Erfbeplanting huis Peters Voeren: goed bewaarde context

Vlaanderen
is erfgoed

Schermbepplanting Peer: slecht bewaarde context

